

Dordrecht Ondergronds Brieffrapport 12

**DORDRECHT, OUD-KRISPIJN ZUID
Deelgebied 3**

Een waarderend, inventariserend archeologisch
onderzoek door middel van proefsleuven

T.H.L. Hos

2008

Gemeente Dordrecht
Bureau Monumentenzorg en Archeologie

Colofon	
ISSN	
ISBN	
Tekst	T.H.L. Hos
Redactie	M.C. Dorst
Afbeeldingen	Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tenzij anders vermeld)
Vormgeving	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Drukwerk	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Uitgave	Gemeente Dordrecht, december 2008
<p>Gemeente Dordrecht Sector Stadsontwikkeling / Afdeling Inrichting Stadsdelen Bureau Monumentenzorg en Archeologie</p> <p>Postbus 8 3300 AA Dordrecht T (078) 639 64 02 monarch@dordrecht.nl www.dordrecht.nl/archeologie</p>	
© Gemeente Dordrecht, 2008	
<p>Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.</p>	

Inhoud

1. Inleiding	7
1.1 Algemeen	7
1.2 Administratieve gegevens.....	8
2. Gegevens onderzoeksgebied en vooronderzoek.....	9
2.1 Plangebied, onderzoeksgebied en huidig grondgebruik.....	9
2.2 Geplande werkzaamheden	10
2.3 Resultaten van vooronderzoek	10
2.4 Archeologische verwachting en advies	12
3. Inventariserend veldonderzoek.....	13
3.1 Doel	13
3.2 Methoden	13
3.3 Onderzoeksresultaten	15
3.3.1 Lithostratigrafie	15
3.3.2 Archeologie, sporen en vondstmateriaal	18
3.3.3 Samenvatting, datering en interpretatie	21
3.4 Waardering	22
4. Conclusies en aanbeveling.....	23
Literatuur	24
Afkortingen	25
Bijlage 1.....	26

1. Inleiding

1.1 Algemeen

In de wijk Oud Krispijn is door de gemeente Dordrecht een herinrichtings- / renovatieproject uitgevoerd. Door de nieuwbouw zou de ondergrond verstoord gaan worden, waardoor de kans bestond dat archeologische waarden in de ondergrond verstoord zouden kunnen worden. Om dit uit te sluiten is op vier locaties inventariserend booronderzoek uitgevoerd.

Het plangebied, Oud Krispijn III, kent volgens de archeologische verwachtingskaart (concept maart 2008) van de gemeente Dordrecht een middelmatige verwachting op aanwezigheid van archeologische waarden uit de middeleeuwen en een lage verwachting voor de prehistorie. Tijdens het vooronderzoek zijn op twee locaties mogelijke archeologische waarden in de ondergrond vastgesteld. De vindplaatsen zijn door Bureau Monumentenzorg en Archeologie van de gemeente Dordrecht door middel van proefsleuven gewaardeerd.

Dit document betreft de rapportage van het waarderende proefsleuvenonderzoek. Een kort bureauonderzoek is aan het veldwerk voorafgegaan. Tijdens het veldwerk zijn aanwezige archeologische waarden gedocumenteerd.

In het noordwestelijk en zuidoostelijk deel van het onderzoeksgebied werden vindplaatsen verondersteld. In het noordwestelijke deel zijn enkele vondsten, een houten paal en een sloot aangetroffen. Vermoedelijk betreft het hier de rand van een nederzetting, die voor de rest buiten het onderzoeksgebied ligt. In het zuidoostelijke deel zijn drie sloten aangetroffen, vermoedelijk behorend tot een middeleeuws perceleringssysteem.

De gegevens van het onderzoeksgebied, de aanleiding voor het onderzoek en de resultaten van het bureauonderzoek zijn weergegeven in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 zijn de onderzoeksmethoden en de resultaten van het veldwerk beschreven. Ten slotte zijn in hoofdstuk 4 de conclusies verwoord.

1.2 Administratieve gegevens

Aard Onderzoek	IVO-P
Projectcode	0602
ARCHIS	
Onderzoeksmeldingsnr.	18597
Vondstmeldingsnummer	408012
Periode	Late Middeleeuwen
Datum onderzoek	mei – augustus 2006
Plangebied	Krispijn III
Provincie	Zuid Holland
Gemeente	Dordrecht
Plaats	Dordrecht
Toponiem	Krispijn III
RD-coördinaten	
NW-punt	104.704 / 423.629
NO-punt	104.895 / 423.707
ZO-punt	104.963 / 423.641
ZW-punt	104.728 / 423.553
Kadastrale gegevens:	
Gemeente code	DDT00
Sectie	K
Perceelnrs.	4752, 5135 – 5138, 8514, 8983 – 8984, 9150 – 9153
Opdrachtgever	Gemeente Dordrecht, Dienst Stadsontwikkeling
Uitvoerder	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Projectleider	Dhr. M. Spanjer
Projectmedewerkers	Dhr. T.Hos, dhr. P. Sannen
<i>Autorisatie</i>	
Bevoegde overheid	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek	dhr. F. Sieuwerts
<i>Archivering projectgegevens en vondstmateriaal</i>	
Digitaal	Archief Bureau Monumentenzorg en Archeologie / e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl)
Analoog	Stadsdepot Gemeente Dordrecht
Code	0602

2. Gegevens onderzoeksgebied en vooronderzoek

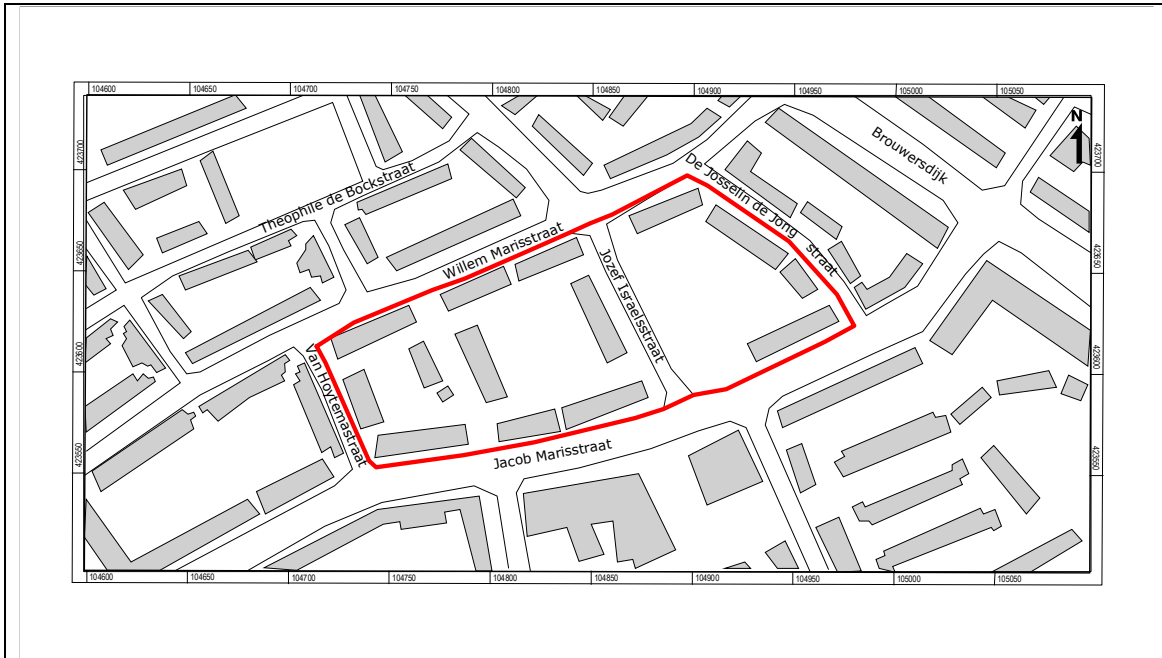
2.1 Plangebied, onderzoeksgebied en huidig grondgebruik

Het plangebied bevindt zich in de gemeente Dordrecht en wordt in het noorden begrensd door de Willem Marisstraat, in het westen door de Hoytemastraat, in het zuiden door de Jacob Marisstraat en in het oosten door de Josselin de Jongstraat (Afb.2). Het onderzoeksgebied betreft het hele plangebied en heeft een oppervlak van 19938,59 m². De centrumcoördinaten zijn X: 104795, Y: 4236038.

Het onderzoeksgebied betreft enkele percelen waarop woonhuizen, straten en tuinen aanwezig waren. De woonhuizen waren op staal gebouwd en de ondergrond is waarschijnlijk niet of minimaal verstoord. Het maaiveld is vrijwel overal verhard geweest door klinkers, asfalt en stelconplaten. Zowel de bebouwing als de oppervlakteverharding waren verwijderd voor aanvang van het onderzoek.

Afb. 1. De ligging van het onderzoeksgebied in de gemeente Dordrecht (schaal 1:60 000).

Afb. 2. De ligging van het onderzoeksgebied in Dordrecht.

2.2 Geplande werkzaamheden

Het onderzoeksgebied Krispijn III maakt deel uit van het plangebied waar in het kader van een nieuwbouw- en renovatieproject oude woningen vervangen worden door nieuwbouw. De oude woningen waren op staal gefundeerd en hebben de ondergrond niet of nauwelijks verstoort. De exacte ontgravingsdiepte voor de te realiseren woningen was ten tijde van het veldwerk onbekend. Wel is bekend dat deze onderheid zullen worden.

2.3 Resultaten van vooronderzoek

Lithostratigrafie

Het gebied buiten de oude stadskern van Dordrecht kenmerkt zich als een zogenaamd afgedekt landschap. Door de St. Elisabethsvloeden van 1421-1424 overstroomde de Grote Waard en kwam het middeleeuwse landschap onder water te staan. Hierdoor ontstond een zoetwatergetijdengebied waarbij rivieren als de Merwede en de Maas zorgden voor de toevoer van water. Door het uitblijven van herstelwerkzaamheden aan de dijken kon in de daaropvolgende eeuwen een dik pakket rivierklei worden afgezet. Dit wordt het Merwededek genoemd. Het pakket bestaat uit laagjes zand en klei: onderin kleiig, bovenin zandig. Kenmerkend voor dit pakket is dat het sterk kalkhoudend is en het veelvuldig voorkomen van zoetwaterschelpen zoals de grote diepslak (*Bithynia tentaculata*). Pas vanaf het eind van de 16^e eeuw werd begonnen met het terugwinnen van land door inpoldering¹.

Het Merwededek heeft op veel plaatsen het middeleeuwse landschap afgedekt. Hierdoor kunnen archeologische resten uit deze periode zeer goed bewaard zijn gebleven. Voor archeologen zijn de lagen direct onder het Merwededek dus het interessantst.

¹ Het Merwededek behoort tot de jongere afzettingen van de Formatie van Echteld. Het komkleilaagje behoort tot de oudere afzettingen van de Formatie van Echteld. Het Hollandveen Laagpakket behoort tot de Formatie van Nieuwkoop.

Het betreft hier het oorspronkelijke middeleeuwse landschap waar de eerste kolonisten omstreeks de 11^e eeuw zijn gaan wonen. In die tijd was het een veenlandschap waar enkele meanderende rivieren doorheen stroomden. Door overstromingen van deze rivieren is op het veenlandschap een circa 10 cm dik kleilaagje afgezet. Dit kleilaagje bleek uitermate geschikt voor akkerbouw. Het Merwededek en het middeleeuwse landschap worden, daar waar het niet is geërodeerd, van elkaar gescheiden door een zogenaamde gidslaag. Het betreft een laagje klei dat door de St. Elisabethsvloed zelf of vlak erna is afgezet en waarin duidelijke brakwaterinvloeden herkenbaar zijn. In dit laagje komen namelijk veel brakwaterkoksels (*Cerastoderma glaucum/lamarcki*) voor.

Het onderzoeksgebied is gelegen in de Zuidpolder, die in 1617 is ingepolderd. In het midden van de 20ste eeuw is het gebied voor het eerst bebouwd. Voorafgaand aan de bouw is de locatie met zand opgehoogd.

Bekende archeologische gegevens

In 2004 is het eerste onderdeel van het plangebied Oud Krispijn archeologisch onderzocht. Op deelgebied Krispijn I is het klei-op-veenpakket waargenomen. Er zijn hier echter geen aanwijzingen voor bewoning aangetroffen.² In 2005 is het tweede deel, Krispijn II, archeologisch onderzocht. Ook hier is het klei-op-veenpakket aangetroffen en zijn er geen sporen van bewoning aangetroffen.³ In 2006 is het onderhavige onderzoeksgebied, Krispijn III, een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Hierbij is één vindplaatsen aangetroffen. In de boringen zijn scherven aardewerk aangetroffen nabij een antropogene ophoging. Een tweede mogelijke vindplaats is in het westen van het plangebied aangetroffen. Hier zijn scherven aangetroffen op een relatief hoog gelegen komklei-op-veenlandschap.⁴ In 2008 is het vierde deel onderzocht. In het onderzoek zijn de bedding van de Dubbel en het komklei-op-veenlandschap aangetroffen. Er zijn geen archeologische indicatoren waargenomen.⁵ In 2004 is op het Lebrethof een archeologisch booronderzoek verricht. Hierbij zijn de bedding van de Dubbel en het komklei-op-veenlandschap aangetroffen. Er zijn geen sporen van menselijke bewoning aangetroffen.⁶

---

² Borsboom, 2004-2, Krispijn I

³ Van den Berg en Schiferli, 2005, Krispijn II

⁴ Pronk, 2006, Krispijn III, onderzoeksmeldingsnummer: 53356.

⁵ De Boer, 2008, Krispijn 8.6, onderzoeksmeldingsnummer: 26640

⁶ Borsboom 2004-1: onderzoeksmeldingsnummer:8619

Afb. 3. De ligging van het onderzoeksgebied (18597) met daarom heen de in de tekst vermelde onderzoekslocaties (schaal 1:9000).

2.4 Archeologische verwachting en advies

De verwachting is dat het middeleeuwse landschap in het onderzoeksgebied wordt aangetroffen. In het gebied worden de restgeul van de Dubbel, de zuidelijke oeverwal en het komklei-op-veenlandschap verwacht. Op de oeverwal en het komklei-op-veenlandschap, waarvan de top tussen de 0,80 m en 2,75 m – mv ligt⁷, worden middeleeuwse bewoningssporen verwacht.

⁷ De Boier, 2008, 11

3. Inventariserend veldonderzoek

3.1 Doel

Het doel van het onderzoek is te achterhalen hoe het landschap door de mens in de middeleeuwen is gebruikt. Om een bijdrage te leveren aan deze doelstelling zijn in het Programma van Eisen⁸ de volgende doelstellingen geformuleerd:

1. Hoe ziet de bodemopbouw in het onderzoeksgebied eruit? Zijn er oeverwallen aanwezig en wat is hun datering? Is de bedding van de Dubbel aanwezig en tot welk moment is deze watervoerend?
2. Zijn er antropogene sporen aanwezig? En zo ja, wat is hun aard?
3. Hoe sterk is de erosie van het middeleeuwse landschap geweest?
4. Is de vindplaats behoudenswaardig?

3.2 Methoden

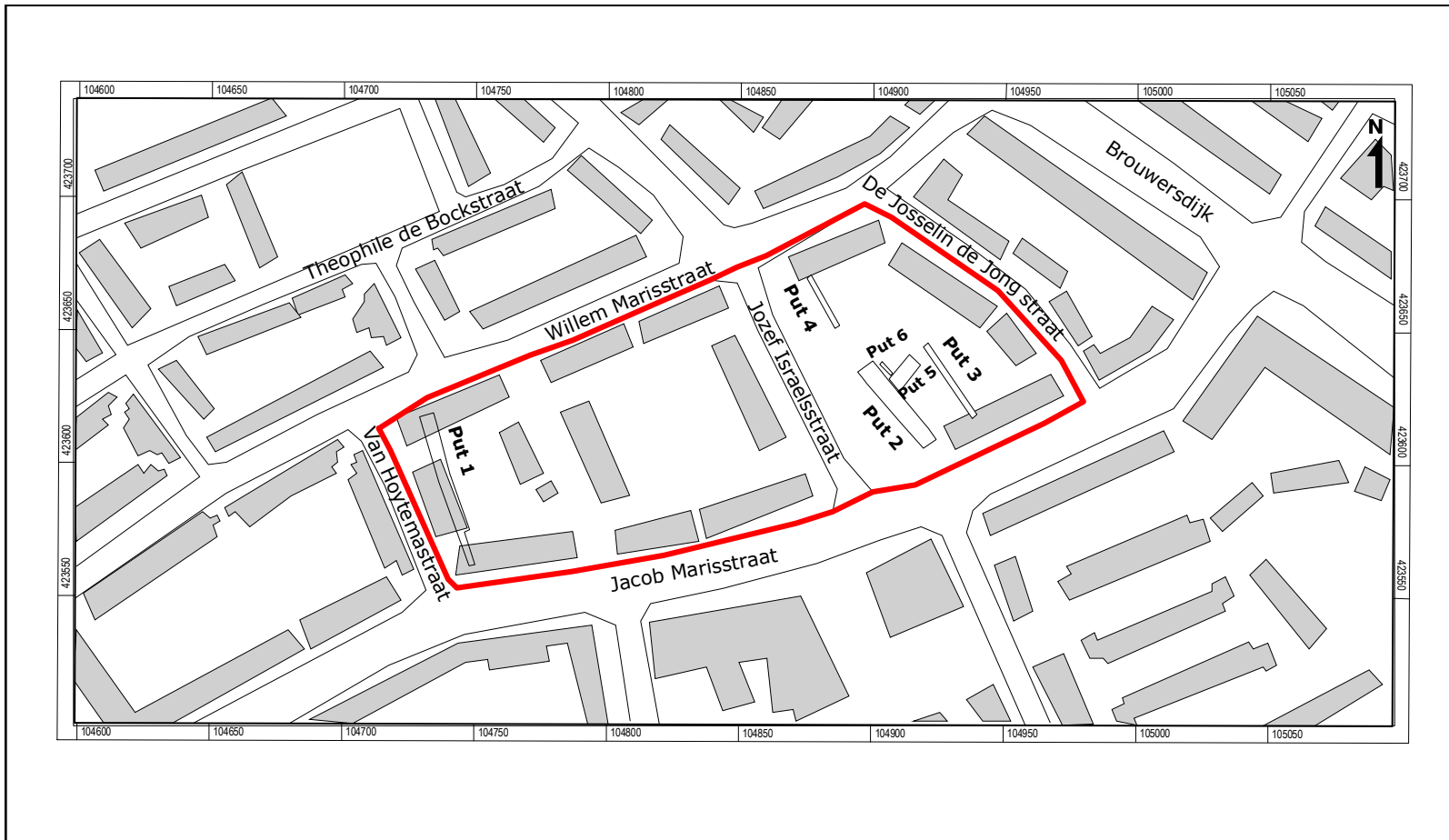
Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd door middel van proefsleuven. Het veldwerk heeft plaatsgevonden op 10 – 12 mei en 14 – 22 augustus 2006. De werkzaamheden zijn verricht door de heren T.H.L. Hos en P. Sannen (Bureau Monumentenzorg en Archeologie). Het graafwerk is uitgevoerd door de firma Tuytel.

Er zijn in totaal zes proefsleuven gegraven, weergegeven in afb. 4. Put 1 lag in het westelijke deel van het onderzoeksgebied. De put had een lengte van 60 m, was 5 meter breed en had een noord-zuid oriëntatie. Put 2 lag in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied en was ook noord-zuid georiënteerd. De put had een lengte van 38 m en was 7 m breed (afb. 2). Put 3 lag 16 m oostelijker van put 2. Ook deze put was noord – zuid georiënteerd, was 32 m lang en 2 m breed. Put 4 lag in het verlengde van put 2. Deze put was 20 m lang en 2 m breed. De putten 5 en 6 stonden haaks op put 2. Put 5 had een lengte van 12 m en was 5 m breed. Put 6 had een lengte van 5 m en was 2 m breed (afb. 2). Put 5 en put 6 zijn oost – west georiënteerd.

Alle putten zijn aangelegd tot in de top van de Afzettingen van de Formatie van Echteld. Enkele putten zijn dieper doorgezet, tot in het (Holland)veenpakket. Er is één sporenvak gedocumenteerd door middel van foto's en tekeningen. De locaties van de proefsleuven zijn in het veld ingemeten aan de hand van door landmeters ingemeten punten. Voor het registreren van de veldgegevens is gebruik gemaakt van veldformulieren van Bureau Monumentenzorg en Archeologie. Tevens is de hoogte ten opzichte van NAP bepaald met behulp van een waterpasinstrument.

---

⁸ Paalman en Spanjer, 2006, 5

Afb. 4. Het plangebied met daarop de opgravingsputten (1-6). In grijs is de huidige bebouwing aangegeven.

3.3 Onderzoeksresultaten

Allereerst zal de lithostratigrafie van het onderzoeksgebied worden besproken, gevolgd door de archeologische aspecten.

3.3.1 Lithostratigrafie

Hieronder volgt een globale beschrijving van de vier geologische, stratigrafische eenheden die in het bodemprofiel zijn onderscheiden. Op basis van de geogenese kunnen er twee typen landschap onderscheiden worden: de zuidelijke oeverwal van de Dubbel (Afb. 5) en het klei-op-veenlandschap (afb. 6). De eenheden worden van onder naar boven beschreven.

Organisch pakket 1 – Hollandveen Laagpakket / Bosveen

Het diepst aangetroffen pakket bestaat uit een pakket bruin bosveen dat gerekend wordt tot het Hollandveen Laagpakket van de Formatie van Nieuwkoop. Van dit pakket is alleen de top aangesneden, de onderkant is niet bepaald. De top van het veen lag in het westelijke deel op circa 1,75 m – NAP (put 1) en in het oostelijk deel op circa 5,50 m – NAP (put 5). In het oostelijke deel van het plangebied loopt de bedding van de Dubbel, waarbij het Hollandveen Laagpakket onder het gewicht van de oeverwal is ingezakt.

Klastisch pakket 1 – Komkleilaag/oeverwal

Direct op organisch pakket 1 ligt een komkleilaag afgezet door de Dubbel. Dit is een oudere afzettingfase, dat behoort tot de Formatie van Echteld. In put 1 betreft het een circa 10 cm dik laagje siltige, blauwgrijze klei (afb. 6). Dit laagje is verspit en er zijn antropogene sporen en vondsten in aanwezig (zie paragrafen. 3.3.3.). In putten 2-6 betreft het een dik gelaagd pakket organische klei, dat is geïnterpreteerd als oeverwal. In put 5 is het profiel opgetekend (afb. 5), hier is het pakket 3,20 m dik. Op klastisch pakket 1 is in putten 1, 2, 5 en 6 een laklaagje (bewoningshorizont) aangetroffen.

Van vier van de organische lagen zijn botanische monsters genomen, die zijn onderzocht op macroresten en pollen.⁹ Monsters uit de onderste laag (V28) en de bovenste laag (V29) zijn door middel van ¹⁴C-analyse gedateerd op 1400 – 1130 v. Chr. en op 760 – 400 v. Chr. (tabel 1). De datering van de onderste afzettinglaag komt overeen met de dateringen op de locatie Haaswijkweg (ca. 1209 en 858 cal. v. Chr.) van de bovenkant van het veen onder de bedding van de rivier de Dubbel.¹⁰ Deze dateringen komen overeen met de beginfasedatering van de 'Dussen' of de Alm (1030 – 1290 v. Chr.).¹¹ Mogelijk is de Dubbel de benedenstroomse voortzetting van de Dussen of Alm.

vondstnr.	lab. nr.	datering BP	gecalibreerd (2σ)
29	Poz- 21189	2450 ± 30	760 - 400 v. Chr.
28	Poz- 21188	3025 ± 30	1400 - 1130 v. Chr.

Tabel 1. De ¹⁴C-dateringen van de afzettinglagen van de oeverwal van de Dubbel.

Uit het gecombineerde pollen- en macrorestenonderzoek is gebleken dat elzen een belangrijk aandeel hadden in de lokale vegetatie. Naast elzen speelden planten van voedselrijke natte graslanden, oevers en moerassen een rol.

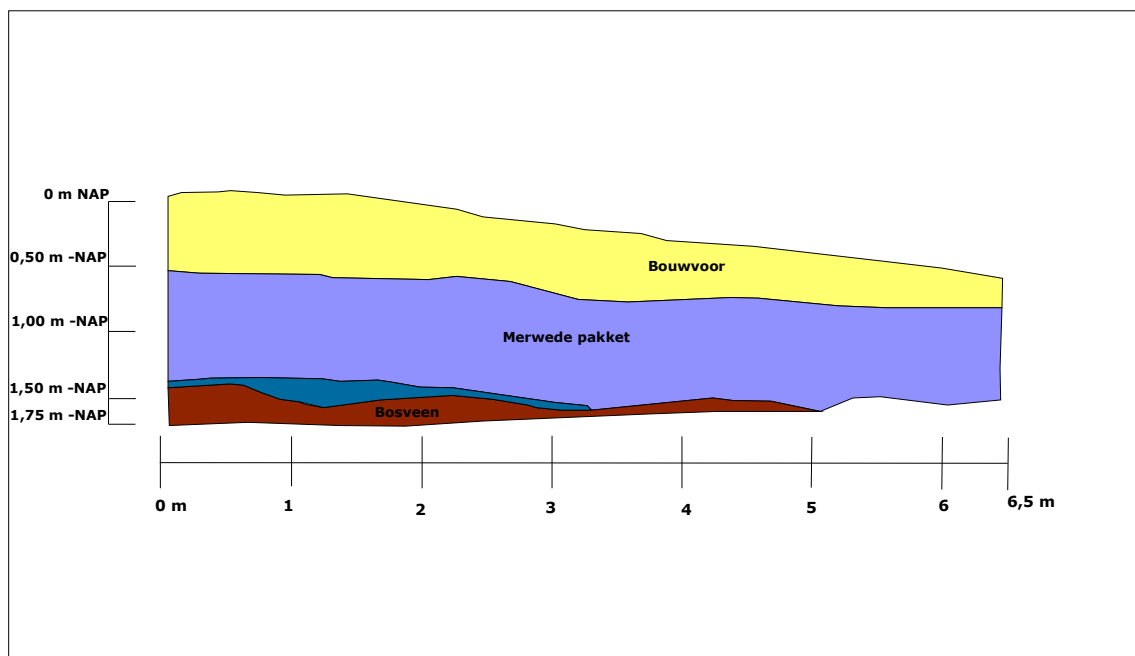
⁹ Haaster en Hänninen, 2007

¹⁰ Zuidhoff, 2006, p. 10

¹¹ Berendsen & Stouthamer 2001

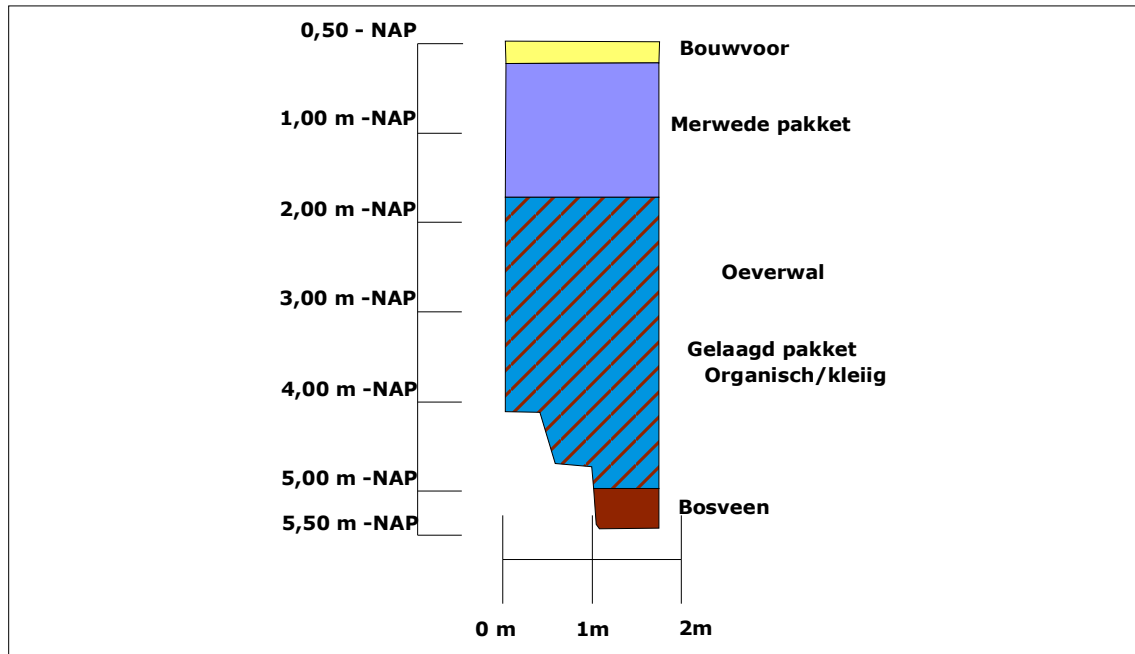
De aanwijzingen voor open water zijn minder duidelijk, maar wel aanwezig. Vermoedelijk wordt het gebied gekenmerkt door een moerasvegetatie, waarin zich groepjes elzen op drogere locaties bevinden. Het aandeel van de elzen neemt in tijd af. Waarschijnlijk wordt het gebied tussen 1200 v. Chr. en 400 v. Chr. langzaam natter. In de bovenste twee monsters zijn indicatoren van pollen aangetroffen die verwijzen naar menselijke activiteit. Gezien de zeer lage percentages gaat het om menselijke activiteit die zich waarschijnlijk op wat grotere afstand moet hebben afgespeeld. Ter plaatse was geen sprake van enige menselijke activiteit. Ook zijn er geen aanwijzingen voor *off-site* activiteiten als veehouderij of hooilandbeheer.¹²

In de top van klastisch pakket 1 zijn aardewerk, dierlijk bot en fragmenten van bouwmaterialen aangetroffen en ook er archeologische sporen aanwezig (zie paragraaf 3.3.2). Op basis van het aardewerk kan het loop-/leefniveau in klastisch pakket 1 gedateerd worden in de Late Middeleeuwen, tussen circa de 12^e eeuw en begin 15^e eeuw (1421).

Afb. 5. Het westprofiel van het noordelijk deel van put 1.

¹² Haaster en Hänninen, 2007

Afb. 6. Het noordprofiel van put 5.

Klastisch pakket 2 – Merwede pakket

Op klastisch pakket 1 ligt klastisch pakket 2, ook wel het Merwededek genoemd. Dit is een jongere afzetting behorende tot de Formatie van Echteld. Het is een grijs tot blauwgrijs gelaagd pakket zand en klei. Het dieper gelegen niveau is kleiig en wordt naar boven toe zandiger. Het is kalkrijk en bevat veel zoetwaterschelpen, zoals de grote diepslak (*Bithynia tentaculata*) en de vijverpluimdrager (*Valvata piscinalis*). Het Merwededek is afgezet toen het gebied een zoetwatergetijdengebied werd na de stormvloeden van 1421/1424.

Op een aantal locaties is het gidslaagje met brakwaterkoksels (St. Elisabethsvloed van 1421/1424) aangetroffen.

Opgebracht antropogeen pakket – bouwvoor.

Dit is het hoogst gelegen pakket en betreft een zandpakket dat is aangebracht voorafgaande aan de nieuwbouw uit de jaren zestig van de vorige eeuw. Het heeft een dikte tussen de 20 en 50 cm.

3.3.2 Archeologie, sporen en vondstmateriaal

Tijdens het veldwerk zijn zeven archeologische sporen aangetroffen. Dit betroffen zes sloten (S1, S15, S34, S39, S54, S59) en één paal (S2). Daarnaast was er vondstmateriaal aanwezig, waaronder aardewerk, bouwmateriaal en bot (Afb. 7).

Sloot S1

Dit is de eerste sloot die is aangetroffen in de noordoosthoek van put 1. De sloot was noordwest – zuidoost georiënteerd en lag op een diepte van 1,72 m – NAP. De vulling bestond uit blauwgrijze sterk siltige klei met enkele zoetwaterschelpen. Hierop lag een laag blauwgrijze sterk siltige klei met veel zoutwaterschelpen, afgezet tijdens en na de St. Elisabethsvloed. Er zijn geen vondsten in de vulling sloot gevonden. Aangezien de vulling van de St. Elisabethsvloed aanwezig was heeft de sloot opengelegd tijdens de vloed van 1421.

Paal S2

Eén meter ten zuiden van sloot S1 was een paal S2 aanwezig. Het betreft een aangepunte paal met een diameter van circa 20 cm.

Sloot S15

De sloot lag ongeveer 22 m ten zuiden van S1 en was noordoost – zuidwest georiënteerd. De sloot was 2,5 m breed, 0,40 m diep en lag op een diepte van 2,18 m – NAP. De vulling bestond uit blauwgrijze sterk siltige klei met enkele zoetwaterschelpen. Hierop lag een laag blauwgrijze sterk siltige klei met veel zoutwaterschelpen, afgezet tijdens en na de St. Elisabethsvloed. In de vulling van de sloot is één Pingsdorf scherf gevonden. Aangezien de afzettingen van de St. Elisabethsvloed aanwezig waren, heeft de sloot opengelegd tijdens de vloed van 1421.

Alle sporen in put 1 waren aanwezig in klastisch pakket 1, het klei-op-veenlandschap. Tijdens de aanleg van het vlak zijn hierin vier scherven gevonden: twee fragmenten uit Pingsdorf en twee fragmenten blauwgrijs aardewerk uit Paffrath.

Sloot S34

Deze sloot lag in het zuiden van put 2 en 3. Het betrof een 19^e eeuwse ontwateringssloot, die oost – west georiënteerd was. De sloot was 1,5 m breed, 1 m diep en was aanwezig op een hoogte van 1,27 m – NAP, ingegraven in het Merwede pakket. De vulling bestond uit donkerbruin humeuze klei met veel puin. Vondsten uit de sloot zijn onder anderen een kop en schoteltje van industrieel wit aardewerk en een steengoed fles uit Westerwald (s2-fle-4).

Sloot S39

De sloot is in het zuiden van put 2 aangetroffen en was oost - west georiënteerd. De sloot was 2 m breed en lag op een diepte van 1,91 m – NAP. De vulling bestond uit blauwgrijze sterk siltige klei met enkele zoetwaterschelpen. Hierop lag een laag blauwgrijze sterk siltige klei met veel zoutwaterschelpen, afgezet tijdens en na de St. Elisabethsvloed. In de vulling zijn een fragment proto steengoed en een fragment Pingsdorf aardewerk gevonden. Aangezien de afzetting van de St. Elisabethsvloed aanwezig was heeft de sloot opengelegd tijdens de vloed van 1421.

Sloot S54

Deze sloot is in het noorden van put 2 aangetroffen en was oost – west georiënteerd. De sloot is 2,20 m breed, 1 m diep en lag op een diepte van 1,91 m – NAP. De vulling bestond uit blauwgrijze sterk siltige klei met zandige en venige vlekken. Er is geen afzettingsslaag van de St. Elisabethsvloed aangetroffen.

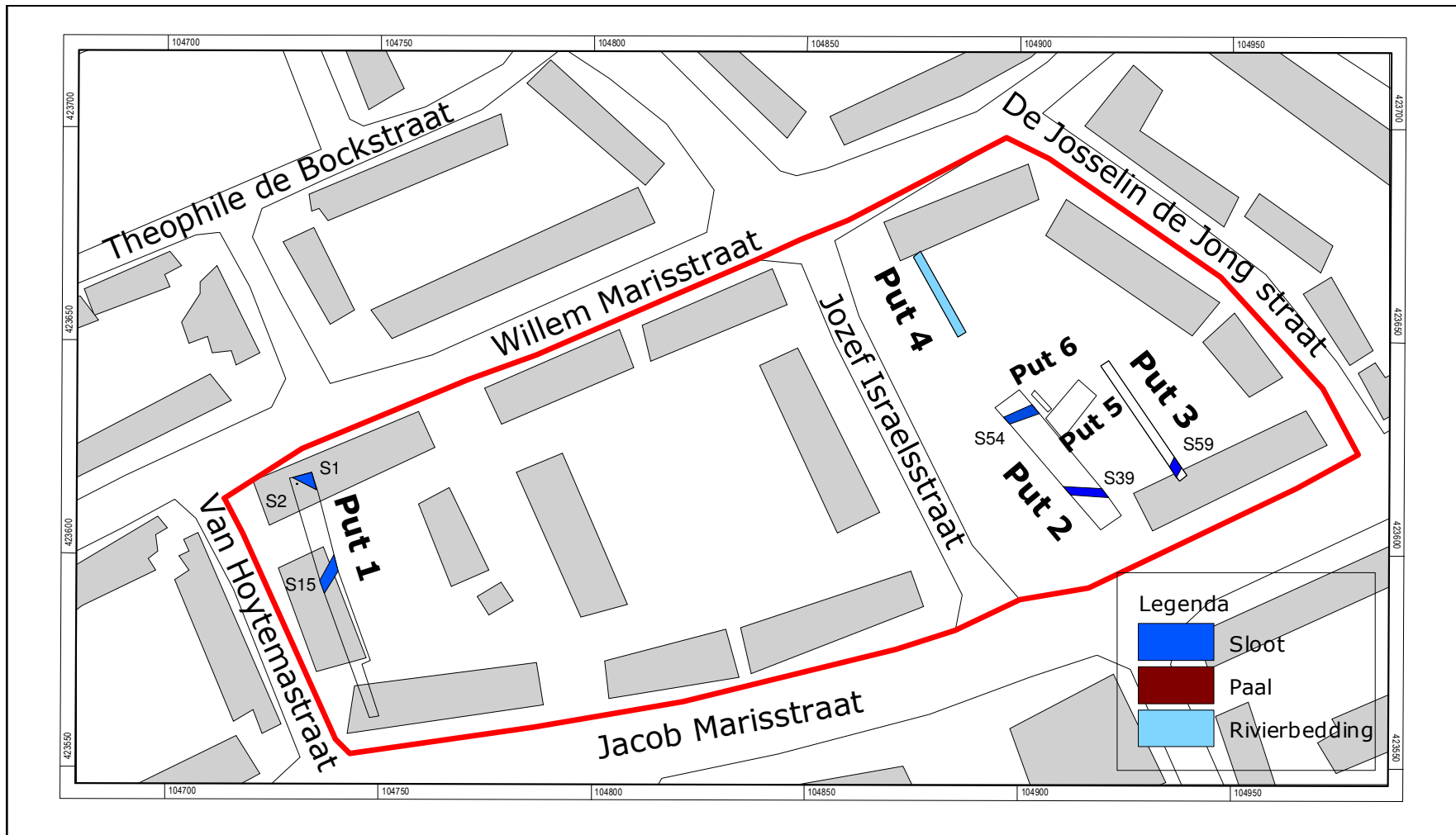
Er zijn tien scherven in de vulling aangetroffen, waaronder drie fragmenten uit Pingsdorf, drie fragmenten blauwgrijs aardewerk, een fragment van een roodbakkende bakpan, een fragment grijsbakkend aardewerk, een fragment roodbakkend aardewerk uit het maasland en een fragment van een proto-steengoed kan (s4-kan-1). Aangezien de afzetting van de Sint Elisabethsvloed niet aangetroffen is, was de sloot waarschijnlijk al niet meer in gebruik in 1421.

Sloot S59

De sloot is aangetroffen in het zuiden van put 3 en was noord – zuid georiënteerd. De sloot is 2,75 m breed en lag op een diepte van 2,12 m – NAP. De vulling bestond uit blauwgrijze sterk siltige klei met enkele zoetwaterschelpen. Hierop lag een laag blauwgrijze siltige klei met veel zoutwaterschelpen, afgezet tijdens en na de St. Elisabethsvloed. Er zijn geen vondsten in de vulling aangetroffen. Aangezien de afzetting van de St. Elisabethsvloed aanwezig was heeft de sloot opengelegd tijdens de vloed van 1421.

In de putten 2 tot en met 5 is de zuidelijke oeverwal van de Dubbel aangetroffen. De sloten S39, S54 en S59 waren ingegraven in de top van de oeverwal, hier klastisch pakket 1. In de top zijn drie fragmenten geglazuurd steengoed aangetroffen (s2-kan-50 en s2-kan-56), één fragment ongeglaazuurd steengoed, twee maal een fragment proto-steengoed, een fragment bijna steengoed, een fragment roodbakkend aardewerk, een fragment roodbakkende aardewerk uit het Maasland, een fragment grijsbakkend aardewerk en vijf fragmenten aardewerk uit Pingsdorf. In put 4 is de bedding van de Dubbel aangetroffen, hier zijn geen vondsten gedaan.

Afb. 7. Bewoningssporen (S1, S2, S15, S39, S54 en S59) uit de Late Middeleeuwen.

3.3.3 Samenvatting, datering en interpretatie

In het onderzoeksgebied zijn de bedding van de Dubbel, de zuidelijke oeverwal en het achterliggende komklei-op-veenlandschap aangetroffen. Op de oeverwal en op het komklei-op-veenlandschap zijn bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. De sporen betroffen zes verschillend georiënteerde sloten en een houten paal. Vier van de vijf sloten waren mogelijk nog actief ten tijde van de St. Elisabethsvloed van 1421. De sloten zijn waarschijnlijk percelingsloten van de toenmalige landbouwpercelen. Een duidelijk en eenduidig patroon is hierin niet herkenbaar. Sporen van huizen zijn in het onderzoeksgebied niet aangetroffen.

3.4 Waardering

Tijdens het waarderend inventariserend veldonderzoek zijn archeologische waarden aangetroffen uit de Late Middeleeuwen. Het doel van waarden is een beoordeling te geven over de behoudenswaardigheid van een archeologische vindplaats.

Voor de waardebeoordeling van niet zichtbare archeologische vindplaatsen wordt primair gebruik gemaakt van het waarderingscriterium fysieke kwaliteit (gaafheid en conservering). Per onderscheiden criterium wordt de waarde van de vindplaats beoordeeld als hoog (3 punten), midden (2 punten) of laag (1 punt).

Vindplaatsen die op grond van hun fysieke kwaliteit als in principe behoudenswaardig zijn aangemerkt, worden vervolgens gewaardeerd op hun inhoudelijke kwaliteit (zeldzaamheid, informatiewaarde en ensemblewaarde). Bij een bovengemiddelde score van zeven punten of meer wordt de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt (KNA 3.1, 2006). Het criterium representativiteit is alleen relevant indien bij de waardering het vermoeden bestaat dat duurzaam behoud van vindplaatsen kan worden gerealiseerd.

Op basis van de waarden, criteria en parameters opgesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, KNA 3.1, 2006 (Bijlage 1), kan een waardestelling voor de vindplaats worden opgemaakt.

Fysieke kwaliteit

Gaafheid

In het onderzoeksgebied zijn bewoningssporen aanwezig uit de Late Middeleeuwen. De bewoningssporen bestaan uit een slotensysteem en een paal. Aangezien op verschillende plaatsen een laklaag (bewoningshorizont) is aangetroffen kan gesteld worden dat erosie van het middeleeuwse landschap waarschijnlijk minimaal is. De 20^e eeuwse bebouwing van het plangebied is op staal gebouwd en heeft het middeleeuwse loop- leefniveau, dat op circa 1,5 m - mv ligt, niet verstoort. Op gaafheid scoort de vindplaats hoog en krijgt 3 punten.

Conservering

De conservering van het vondstmateriaal is als redelijk goed te classificeren. Ook de conservering van organisch materiaal, zoals hout (paaltjes) en bot is als goed te classificeren. Op het criterium conservering scoort de vindplaats 3 punten.

Inhoudelijke kwaliteit

Zeldzaamheid

Middeleeuwse percelingsloten in de Grote Waard zijn niet zeldzaam. Sporen van boerderijen of huisplaatsen zijn niet aangetroffen. Op het gebied van zeldzaamheid scoort de vindplaats 1 punt.

Informatiewaarde

De informatie van landbouwgrond en percelingsloten kan heel groot zijn, echter dit is alleen als ze in verband gebracht kunnen worden met een nederzetting of andere elementen van menselijk handelen in het landschap. In het onderzoeksgebied is dit niet het geval. De informatiewaarde van de vindplaats kan gesteld worden op 1.

Ensemblewaarde/contextwaarde

Zowel de archeologische context waarde als landschappelijke context waarde van alleen de landbouwgrond en percelingsloten van eventuele huisplaatsen zijn laag. Op het criterium ensemblewaarde scoort de vindplaats 1 punt.

De inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats is laag (3 punten). De vindplaats wordt daarom aangemerkt als niet behoudenswaardig.

4. Conclusies en aanbeveling

Tussen 10 – 12 mei en 14 – 22 augustus 2006 zijn tijdens een waarderend inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven archeologische waarden gedocumenteerd in het onderzoeksgebied Krispijn III te Dordrecht. Ten aanzien van de geformuleerde vraagstellingen kan het volgende worden geconcludeerd.

1. *Hoe ziet de bodemopbouw in het onderzoeksgebied eruit? Zijn er oeverwallen aanwezig en wat is hun datering? Is de bedding van de Dubbel aanwezig en tot welk moment is deze watervoerend?*

In het onderzoeksgebied zijn de bedding van de Dubbel, de zuidelijke oeverwal en het achterliggende komklei-op-veenlandschap aanwezig. De oeverwal was circa 3,20 m dik en bestond uit afwisselend schone en sterk organische kleilagen. De onderste afzettingsslaag van de oeverwal is gedateerd op 1400 – 1130 v. Chr. De jongst bemonsterde afzettingsslaag is gedateerd op 760 – 400 v. Chr. Dat betekent dat de Dubbel al actief moet zijn geweest in 1130 v. Chr. Deze bevindingen sluiten aan bij de dateringen die gedaan zijn op de Haaswijkweg west.¹³ Het is mogelijk dat de Dubbel het vervolg is van de Dussen, waarvan de beginfase gedateerd wordt op 1030 – 1290 BC.¹⁴ Tot wanneer de Dubbel watervoerend is geweest is niet uit het onderzoek gebleken.

2. *Zijn er antropogene sporen aanwezig? En zo ja, wat is hun aard?*

Er zijn zes sloten en één paal in het onderzoeksgebied aanwezig. Het betreft vijf middeleeuwse perceleringssloten en een 19e-eeuwse ontwateringssloot. Het middeleeuwse perceleringssysteem kon niet worden achterhaald.

3. *Hoe sterk is de erosie van het middeleeuws landschap geweest?*

De aanwezigheid van een laklaag geeft aan dat de erosie van het middeleeuwse landschap minimaal is.

4. *Is de vindplaats behoudenswaardig?*

Hoewel de fysieke kwaliteit van de vindplaats hoog is, is de inhoudelijke kwaliteit relatief laag. De vindplaats is niet behoudenswaardig.

Aanbeveling

Op basis van bovenstaande conclusies luidt de aanbeveling dat er binnen het plangebied Krispijn III kan worden gestart met de voorgenomen werkzaamheden. Wel dient rekening gehouden te worden met zogenaamde toevalsvondsten. Hiervan dient men op basis van de Monumentenwet (1988) melding te maken bij de bevoegde overheid.

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid in deze is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over dit rapport dient contact opgenomen te worden met drs. J. Hoevenberg senior archeoloog Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tel. 078-6396401).

---

¹³ Zuidhoff, 2006, 10

¹⁴ Berendsen & Stouthamer 2001

Literatuur

Berg, J.M. van den en R. Schiferli, 2005: *Krispijn fase III*, RAAP-notitie 1221; Amsterdam.

Boer, G.H. de, 2008: *Plangebied Eduard Douwes Dekkerstraat (Krispijn 8.6)*; RAAP-rapport 1674, Weesp.

Borsboom, A.J., 2004-1: *Plangebied Lebrethof*; RAAP-notitie 637; Amsterdam.

Borsboom, A.J., 2004-2: *Plangebied Bouwlocatie Oud Krispijn*; RAAP-notitie 826, Amsterdam.

Haaster, H. van en K. Hänninen, 2007, *Botanisch onderzoek aan enkele grondmonsters uit het komgebied van de rivier de Dubbel in Dordrecht*: Biaxiaal 334, Zaandam.

Paalman, D.B.S. en M. Spanjer, 2006, *Programma van Eisen, Jacob Marisstraat*, Dordrecht.

Zuidhoff, F.S., 2006: *Fysisch geografisch onderzoek Haaswijkweg-west*; ADC rapport 415, Amersfoort.

Afkortingen

ARCHIS	Archeologisch Informatiesysteem van de RACM
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
mv	maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
TNO	Nederlandse organisatie voor toegepast – natuurwetenschappelijk onderzoek

Bijlage 1

Waarden	Criteria	Parameters
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	- Aanwezigheid sporen
		- Gaafheid sporen
		- Ruimtelijke gaafheid
		- Stratigrafie intact
		- Mobilia in situ
		- Ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling
		- Ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen
		- Aanwezigheid antropogeen biochemisch residu
		- Stabiliteit van de natuurlijke omgeving
	Conservering	- Conservering artefacten
	- Conservering organisch materiaal	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	De mate waarin een bepaald type monument schaars is (of is geworden) voor een periode of gebied
	Informatiewaarde	De betekenis van een monument als bron van kennis over het verleden
	Ensemblewaarde/ Contextwaarde	De meerwaarde die aan een monument wordt toegekend op grond van de mate waarin sprake is van een archeologische context en van een landschappelijke context. <u>Archeologische context</u> : heeft betrekking op de aanwezigheid en de informatiewaarde van andere in de nabije omgeving aanwezige bronnen van archeologische informatie. Het gaat daarbij om de vraag: 1. of zich in de nabije omgeving meer monumenten uit dezelfde archeologische periode bevinden, waardoor inter-site analyse mogelijk is. 2. of er monumenten voorkomen uit meerdere perioden, waardoor het mogelijk is om de ontwikkeling te bestuderen. <u>landschappelijke context</u> : de mate waarin het oorspronkelijke landschap nog aanwezig en/of herkenbaar is. Deze elementen dragen in hoge mate bij aan de mogelijkheden tot onderzoek van toenmalige landschappen en landgebruik.
	Representativiteit	de mate waarin een bepaald type monument karakteristiek is voor een periode, dan wel gebied.

Waarden, criteria en parameters die gebruikt worden bij het waarderen van vindplaatsen (KNA 3.1, 2006)